

عنوان بخش

معارف و احکام اسلامی

آموزش معارف و احکام اسلامی ویژه آزمون‌های استخدامی

خودشناسی

■ از مسائل مهم انسان و شاید مهم‌ترین آن‌ها، شناخت خود انسان است. آدمی قبل از آن که به شناخت مسائل جهان پیرامون خود و نیک و بد آن بپردازد، باید خود را بشناسد.

■ دعوت به شناخت انسان از توصیه‌های مهم پیامبران الهی، عالمان اخلاق، عارفان و فیلسوفان است و انسان خود نیز اهمیت آن را احساس می‌کند.

■ **قرآن می‌فرماید:** انسان باید بنگرد که از چه آفریده شده است، آیا انسان به یاد نمی‌آورد که ما او را آفریدیم و حال آنکه چیزی نبوده است.

■ امیر مؤمنان علی (ع) می‌فرماید:

کسی که به خودشناسی دست یابد، به بزرگ‌ترین سعادت و کامیابی رسیده است.

نکته برتر: خودشناسی، از نظریات اساسی سقراط حکیم بوده است. امانویل کانت، از فیلسوفان بزرگ مغرب زمین، می‌گوید: انسان قبل از هر چیز باید به ارزیابی و شناخت دقیق توانایی خود بپردازد.

■ اگر آدمی قبل از هر چیز خود را بشناسد، بهتر می‌تواند از سرمایه‌های وجودی خود بهره‌برد و آنها را شکوفا سازد، زیرا نقطه‌ی آغاز شناخت سرمایه‌های وجودی است.

نکته برتر: انسان باید ابتدا قوا و ابزار شناخت خود و گستره و مرزهای آنها را بشناسد تا بعد به شناخت جهان دست یابد. امیر مؤمنان علی (ع) در این باره می‌فرماید: **كَيْفَ يَعْرِفُ غَيْرَهُ مَنْ يَجْهَلُ نَفْسَهُ**

کسی که خود را نمی‌شناسد، چگونه غیر خود را تواند شناخت؟!

كَيْفَ يَعْرِفُ غَيْرَهُ مَنْ لَا يَعْرِفُ نَفْسَهُ كَيْفَ يَعْرِفُ غَيْرَهُ مَنْ لَا يَعْرِفُ نَفْسَهُ كَيْفَ يَعْرِفُ غَيْرَهُ مَنْ لَا يَعْرِفُ نَفْسَهُ کسی که خود را بشناسد،

دیگری را بهتر می‌شناسد و کسی که به خود جاهل است، به دیگران جاهل‌تر است.

خودشناسی مقدمه‌ی خداشناسی:

﴿مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ عَرَفَ رَبَّهُ﴾ هرکسی خود را بشناسد، پروردگارش را می‌شناسد.

■ دعوت به خودشناسی در واقع دعوت به خداشناسی و ارتباط با خدا است. امیر مؤمنان علی (ع) می‌فرماید: حقیقت خدا یا! تو قلب‌ها را با محبت خود و عقل‌ها را با معرفت خود سرشته‌ای.

حقیقت انسان:

■ در باب حقیقت انسان دو دیدگاه وجود دارد؛ مادی و الهی. براساس دیدگاه اول، انسان با مردن و متلاشی شدن جسمش نابود می‌گردد. گروه دیگر علاوه بر بعد مادی انسان، به بعد غیر مادی او نیز اعتقاد دارند، و برای انسان علاوه بر بدن مادی، حقیقتی به نام روح، قائلند. ادیان الهی به ویژه دین اسلام با نظر دوم همراه‌اند.

نکات برتر

① محور همه‌ی تعالیم ادیان الهی روح آدمی است و اگر به جسم انسان نیز توجه می‌کنند، به دلیل تأثیر آن در روح است. ② از دیدگاه قرآن، انسان علاوه بر بدن مادی، از روح الهی بهره‌مند است و اصولاً حقیقت انسان، روح او است. قرآن در آیاتی به دوساحتی بودن انسان تصریح می‌فرماید: ﴿ثُمَّ سَوَّاهُ وَ نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ﴾ سپس [خدا] اندام انسان را موزون ساخت و از روح خویش در وی دمید. ③ مقصود از «سوی» در این آیات، تکمیل خلقت جسمانی و پردازش آفرینش ظاهری بدن انسان است. پس از آفرینش بدن که در حد اعتدال است، خدا روحی در آن بدن می‌دمد. ④ بعد از مرگ روح باقی است و در عالم برزخ به حیات خود ادامه می‌دهد با این که پس از مدتی بدن مادی متلاشی می‌شود.

■ قرآن در این باره می‌فرماید: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾ خداوند روح مردم را در هنگام مرگشان به تمامی باز می‌ستاند. ﴿قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾ بگو: فرشته‌ی مرگ که بر شما گمارده شده است شماها را می‌ستاند و آن‌گاه به سوی پروردگارتان بازگردانده می‌شوید.

■ حقیقت آدمی، همان روح غیرمادی است که هنگام مرگ فرشته‌ی مرگ آن را می‌ستاند.

برهان فطرت بر وجود خدا

■ راه شناخت وجود خدا بر دو نوع است: سیر در آفاق و سیر در انفس؛ چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: ﴿سُنُّرِهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعِنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ﴾ به زودی نشانه‌های خود را در افق‌های گوناگون و در دل‌هایشان بدیشان خواهیم نمود تا برایشان روشن گردد که او خود حق است.

نکات برتر

① انسان از راه سیر آفاق، با مشاهده مخلوقات و تدبیر در حدوث و امکان و نظم پدیده‌ها به وجود خالق و مدبری دانا و توانا پی‌می‌برد؛ ولی از راه سیر انفس با تأمل در خود درمی‌یابد که نسبت به خدا شناخت قلبی و بی‌واسطه دارد و در برابر چنین خدایی که کمال مطلق است سرتعظیم فرود می‌آورد. ② راه انفس را می‌توان به تعبیری «راه فطرت» نامید.

فطری بودن خداشناسی:

☑ بر فطری بودن خداشناسی دلیل نقلی و عقلی وجود دارد که به آن‌ها اشاره

می‌کنیم:

■ **دلیل نقلی بر فطری بودن خداشناسی:** از آیات و روایات بر می‌آید که خداشناسی فطری است و هرکسی در فطرت خویش به خداوند شناخت و معرفت دارد؛ هرچند آن را فراموش کرده باشد.

■ انبیای الهی نیامده‌اند تا بگویند: خدا وجود دارد؛ بلکه می‌خواهند به انسان‌ها بگویند: شما از وجود خدا آگاهید؛ چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: ﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ﴾ پس تذکر ده که تو تنها تذکردهنده‌ای.

☑ اینک جای دارد به برخی آیات و روایات اشاره کنیم که می‌توان فطری بودن

خداشناسی و خداجویی را از آن‌ها دریافت: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ پس روی خود را

متوجه آئین خالص پروردگار کن! این فطرتی است که خداوند انسان‌ها را بر آن آفریده؛ دگرگونی در آفرینش الهی نیست. این است آئین استوار، ولی بیشتر مردم نمی‌دانند.

نکات برتر

۱ از آیه‌ای که ذکرش گذشت و بیانات امام علی (ع) به‌خوبی برمی‌آید که خداوند انسان را بر فطرت خدانشناسی خلق کرده است. بنابراین همه‌ی انسان‌ها، حتی فرزندان مشرکان، هنگام تولد معرفت خدا را همراه دارند و با فطرت الهی متولد می‌شوند؛ یعنی اصل معرفت خدا در روح و جان آدمی باقی است و به درجات مختلف در جهان کنونی به یاد انسان می‌آید و تمام راه‌های عقلی خدانشناسی در واقع تنبیه و یادآوری خدانشناسی فطری است. ۲ از آن‌جا که انسان‌ها ممکن است متعلق مناسب فطرت خود را نشانند و یا در مصداق خطا کنند، پیامبران الهی می‌کوشند تا متعلق فطرت را به انسان‌ها بازشناسانند.

برهان علی

■ از راه‌های اثبات وجود خدا، برهان علی است که از گذر معلولیت عالم به وجود خدا

پی‌می‌بری.

☑ **تعریف برهان علی:** جهان معلول است و هر معلولی نیازمند علت است. بنابراین، جهان نیازمند علتی است که آن علت یا خدا است یا درنهایت به خدا می‌رسد از این رو، خدا وجود دارد.

☑ **فلسوفان علت را بر چهار قسم می‌دانند:** علت فاعلی، علت غایی، علت صوری و علت مادی. علت فاعلی، آن است که معلول از آن پدید می‌آید و علت غایی، انگیزه‌ی فاعل برای انجام کار است. علت مادی، زمینه‌ی پیدایی معلول است و درضمن آن باقی می‌ماند؛ مانند عناصر تشکیل دهنده‌ی گیاه. علت صوری، صورت و فعلیتی است که در ماده پدید می‌آید و منشأ آثار جدیدی در آن می‌گردد؛ مانند صورت نباتی.

☑ **نکته برتر:** در این برهان اصل علیت، یعنی «هر معلولی علتی دارد»، هر موجود وابسته‌ای نیازمند علت است، چون خدای متعال، معلول و وابسته نیست، نیازی به علت و آفریننده نخواهد داشت.